

Ilana Rosen
A Sádéli-Bábeli család:
emlékirat egy jeruzsálemi magyar
gyerekkorról
(részletek)

SZÜLEINK ÚTJA IZRAELBE

Szüleink a második világháború után ismerték meg egymást. 1946-ban házasodtak össze, és nem sokkal később útra is keltek Izraelbe, amelyet akkor Palesztinának neveztek, és brit fennhatóság alatt állt. Útjuk során egy darabig a lechfeldi menekülttáborban laktak Németországban, ott született meg 1947 végén nővérem, Szará-Gittel, akit ma Tovának hívnak. 1948 végén vagy 1949 elején dél felé indultak, Olaszországba, és ott szálltak fel a *Caserta* nevű hajóra, amely 1949 szeptember elsején érkezett Izraelbe. Gyerekkorunkban a szüleink számos szórakoztató történetet meséltek nekünk arról, hogyan

éltek a menekülttáborban és az Izraelbe vezető útjuk során. Talán azért voltak szórakoztatóak, mert éppen ezeket akarták elmesélni nekünk. De az is lehet, hogy akkoriban, a háború hosszú évei és bizonytalansága után, és persze rögtön a házasságkötésüket követően valóban remény és optimizmus töltötte el őket.

Mivel a menekülttábor zsúfoltsága miatt képtelenség volt a magánélet intimitását megőrizni, és mivel a lakók között számos bajkeverő pletykafészek is volt, akik szerettek mások kárára szórakozni, hamarosan közszájon forogtak a lakók olyan szavai és tettei, amelyeket úgy mondtak vagy tettek, hogy azt hitték, senki sem hallja őket. Elvégre Lechfeldben nemcsak a falaknak, de a térelválasztó pokrócnak is füle volt. Így történhetett, hogy apámat mások is elkezdték úgy nevezni, ahogy anyám maguk között becézte őt, vagyis „kiskutyám”-nak. Sőt mi több, akik apámat így nevezték, azok anyámat „kiskutyásné”-nek hívták. Ki tudja, miféle pletykák és kifejezések keringtek még a táborlakók között!

Ha már a becenevekről van szó, eszembe jutott egy másik történet, amit szüleink meséltek nekünk, és amelyben az egymásnak adott beceneveiket kiabálták a tömegben, hogy megtalálják egymást. Ez az eset egy vonaton történt, ahol valahogy elkeveredtek egymástól, és mindketten más-más vagonban kötöttek ki. (És hol volt mindeközben a kisbaba?

Rosberger Miklós Menahem és Rosberger (szül. Zisser) Katalin Rahel
Jeruzsálemben

Ki tudja! Vagy talán ez még a születése előtt történt?) A vonat nem olyan volt, mint manapság: az egyes vagonok között nehéz és veszélyes volt az átjárás, rá kellett lépni a kocsik közötti vasrudakra, amelyek folyamatosan mozogtak és rázkódtak, ahogy a vonat a sínen haladt. Ilyen helyzetben a bátrabb fél megy végig a vagonokon, míg az óvatosabb, vagy kevésbé rátermett, a maga vagonjában marad és vár. Találjátok ki, kettejük közül melyik volt a bátrabb, és melyik az óvatosabb! Ha azt hiszitek, hogy úgy volt, mint a mesében, amiben a hős férfi küldetésre indul és megküzd a veszéllyel, miközben a királylány szépítkezik és várja őt a palotában, akkor tévedtek. Merthogy anyám volt az, aki ügyesen és vigyázva kilépett a vagonok közti vasakra, és apám volt az, aki a vagonban várta rá. Egymás felé közeledve, és az újbóli egyesülésben reménykedve, így mesélték nekünk később, egymás becenevét kiáltották a másik felé. Apánk azt kiáltotta: „Tóka!”, ami a Katóka rövidített alakja, anyánk pedig azt kiáltotta: „Fóka!”, ami rímel arra, hogy Tóka.

Sok évvel később, 1983 nyarán, a Hadassza Kórházban, a jeruzsálemi Har ha-Cofimon, egy késő esti órán anyám visszaadta lelkét a Teremtőjének. Minket, a gyerekeit sürgősen a kórházba hívtak. Az előcsarnokban találkoztunk. Ahogy összegyűltünk, nem tudtuk nem felidézni utolsó találkozásunkat ugyanott, körülbelül egy évvel korábban, amikor

apánk jobblétre szenderült. Miközben a testvéreimre vártam, és még utána is, lelki füleimmel nem tudtam nem hallani szüleim „Tóka!” és „Fóka!” kiáltását, egymást hívva-keresve, oda-vissza verődve a kórház előcsarnokában.

EGYSZERI KÁRTÉRÍTÉS NÉMETORSZÁGTÓL

A hetvenes évek közepe előtt a szüleim éveken át küzdöttek megélhetési nehézségekkel, hiszen már nem voltak fiatalok akkor, amikor családot alapítottak, és apám a hét legtöbb napján két munkahely között rohangált, holott már ötvenes, sőt hatvanas éveit taposta. Azokban az években a kormány megváltoztatta a családi pótlékra való jogosultság szabályozását. Korábban csak a négygyerekes családok igényelhetek segítséget, míg ezután már olyan családok is, akik három, tizennyolc év alatti gyereket neveltek. A korábbi szabályozással ellentétben a segélyre akkor is joguk volt, ha nem dolgozott mindkét szülő. A mi családunknak is járt a családi pótlék, és ezt a szüleink igyekeztek valóban a gyerekekre költeni: ruházkodásra, iskolai felszerelésre. Korábban gyakran kényszerültünk kölcsönt felvenni, hogy megvehessük ezeket a dolgokat.

Ekkortájt döntött úgy az apám, vagy ekkortájt értesült róla, hogy neki is joga van kártérítési igényt

Első gyermekükkel, Sara-Gittellel (Tova Balmannal) Lechfeldben

benyújtania azért, mert a második világháború idején munkaszolgálatra vitték, valamint azokért a lelki és testi sérülésekért is, amelyeket a munkaszolgálat során elszenvedett. Nem beszélve arról, hogy míg ő munkaszolgálatos idejét töltötte, az első családját, feleségét és fiát Auschwitzba hurcolták és meggyilkoltak. Mint köztudott, Izrael és Nyugat-Németország már az ötvenes évek elején kártérítési egyezményt írt alá, és egyénileg is lehetett benyújtani kártérítési igényt ügyvéd útján, vagy az erre szakosodott ügyvédi irodákon keresztül. Hogy miért nem nyújtotta be kártérítési igényét apánk a hetvenes évek előtt? Erre már nem kaphatunk választ, de emlékezetem szerint ezt az ügyet soha nem hozták szóba otthon. Tudtunk róla, hogy vannak olyanok, akik havi rendszerességgel kárpótlást kapnak Németországtól, de minden valószínűség szerint a szüleim nem tartották magukat jogosultnak efféle kártérítésre, mivel nem mentek keresztül olyan szörnyűségeken, mint azok az emberek. Azonban a hetvenes években az apám mégis kártérítési igényt nyújtott be, és egyszeri kárpótlást kapott, amely a Hadassza Kórháztól műtőssegédként kapott két- vagy háromhavi fizetésének felelt meg.

Mit csináltak a szüleim ezzel az egyszeri kárpótlással, amit Németországtól kaptak? Tekintettel arra, hogy azelőtt a lakásunk bútorzata szedett-vedett, innen-onnan kapott vagy beszerzett darabokból állt, egy részük törött volt, hevenyészett támasztékokra szorultak, mint például egy mosógép dobjára, vagy egy halom „Ben Gúrión-könyvre”, ahogy azokat a nehéz és unalmas tanulmányköteteket hívtuk, amik a Dolgozó Nép, a Munkások Könyvtára és más hasonló kiadók gondozásában jelentek meg, szüleink most úgy döntöttek, hogy ideje megvennünk életünk első (és utolsó) komplett nappali bútorszettjét. Így aztán a szüleim vettek egy praktikus, sötétkék nappali bútorszettet. Praktikussága abban állt volna, hogy a sötétkék alapon nem látszanak a foltok, de ez tévedésnek bizonyult. A nappali bútor egy kanapéból, két fa karfájú karosszékéből, két támlátlan székből (amiket *tabouret*-nek neveztek), egy dohányzóasztalból és egy zsúrkocsiból állt.

A zsúrkocsi hamarosan apám keresztretjvényfejtéshez használt segédkönyveinek mozgókönyvtárává vált, atlaszok, lexikonok, szótárak és mindenféle jegyzetfüzetek voltak rajta. Így aztán nappal bármikor, a lakás bármely pontján hódolhatott keresztretjvény-fejtési szenvedélyének, késő este pedig a konyhába vonult vissza. Néha felkeltem és csatlakoztam hozzá, hogy igyak a társaságában egy kis szódát. A szomszédommal és barátnőmmel, Dalittal is kiélveztük a zsúrkocsi nyújtotta lehetőségeket. Amikor az erkélyen babáztunk, bevontuk a zsúrkocsi

csit a játékba: lapozgattuk a rajta lévő könyveket, és úgy tettünk, mintha azokba jegyeznénk fel a pacienseink tüneteit. Végül, de nem utolsósorban, a szüleink egy gramofont is vettek, és hanglemezeket a Szapir zeneboltban, ami a belvárosban van, a Ben Jehuda utcában. Még a romániai nagynénénk is, akik akkoriban többször meglátogattak minket, hoztak lemezeket olyan cigánynótákkal, mint például: *Igyál egy kis ecetet, hadđ mozogjon az eszed*, illetve bánatos, romantikus dalokkal.

APÁM DALLAMAI ÉS ANYÁM DALAI

Anyánk tudott és szeretett énekelni, apánk pedig hegedűn és szájharmonikán játszott, és időnként, amikor kedvük volt hozzá, megpróbálták együtt előadni egy-egy magyar dalt. Annak ellenére, hogy mindketten Erdélynek ugyanazon a területén nőttek fel, az ízlésük és a repertoárjuk nagyon különbözött egymástól. Apánk falun nőtt fel, Félégyházán, a múlt század tízes és húszas éveiben, ahol a falusiak énekeit, vagy a népdalokat, illetve a nótákat tanulta meg szeretni. Ezek többnyire a szerelemről vagy a szerelem utáni vágyakozásról szóltak, rendszerint a szerelmes férfi nézőpontjából közelítve. Ezek közül a dalok közül soknak hosszú instrumentális bevezetése volt, amit néha csak egyetlen hangszer adott elő, mint például a hegedű vagy a klarinét. A mai fülemmel hallgatva ezek a zenei előjátékok a legszebbek, a legkülönlegesebbek, ezek töltik meg vágyakozással a dalokat, sokkal inkább, mint a gyakran banális szöveg. Ilyen dal például a *Magas jegenyefán sárgarigófészek*, amelyben egy szegény fiatalember panasolja el szerelmét a nála magasabb társadalmi pozícióban lévő lány iránt. A fiatalember azon mereng, hogy ellentétben a sárgarigóval, ami magasra, egészen a fa csúcsáig felszállhat, ő legfeljebb csak álmodozhat arról, hogy egyesül a szerelmével. Én mindig úgy képzeltem, hogy azok az események, amelyekről ezek a dalok szóltak, feltétlen nappal történtek, hiszen a sárgarigó, mint minden más madár, nappal repked, míg éjjel a fa tetején alszik. És amikor hallottam ezeket a dalokat, képzeltemben megjelent például a házunkhoz közeli Tel-Arza liget, vagy a Szanhedrin park (vagy, ahogy mi hívtuk, a Szanhedria park), ahova szombatoként és ünnepnapokon sétálni jártunk. Sok évvel később, amikor felkerestem azokat a helyeket, ahol szüleim felnőttek, és volt alkalmam látni közelről és távolról a Kárpátokat, akkor értettem meg, hogy milyen kicsik is gyermekkorom észak-jeruzsálemi parkjai és ligetei azokhoz a hatal-

Tova Balman (a szerző nővére) illusztrációja

mas erdőkhöz és mezőkhöz képest, amelyekről szü-
leink meséltek nekünk gyerekkorunkban.

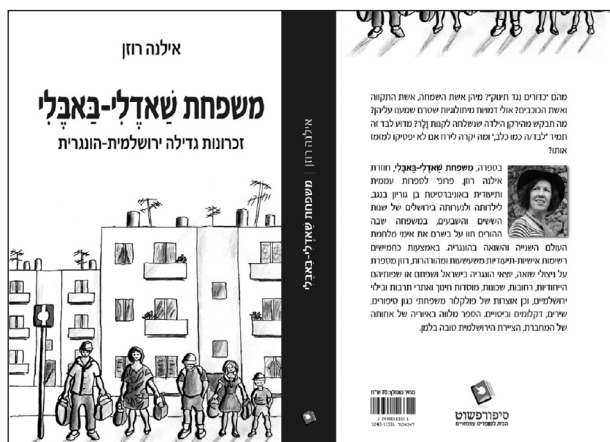
Anyánk ugyanabban a térségben nőtt fel, mint
apánk, de városi környezetben. Nyilván hallotta a
korabeli népszerű dallamokat a rádióban, a húszas
és harmincas évek slágereit, a maguk ritmusaival,
mint a valcer, a tangó, a foxtrott és az indulók. Két-
ség nem férhet hozzá, hogy ezek közül a szomorú
és melankolikus dalokat az ismert színésznő és éne-
kesnő, a mély és csodálatos hangú Karády Katalin
énekelte. Csak nemrég értesültem róla, hogy a má-
sodik világháború alatt Karády is azok közé tarto-
zott, akik zsidókat mentettek, köztük gyerekcsoport-
okat is. 2004-ben a jeruzsálemi Jad Vasem a Világ
Igazának ismerte el, vagyis azok közül valónak,
akik nem zsidó származásúak, és életük kockázta-
tásával mentettek zsidókat a holokauszt idején.
Ahogy a naiv falusi dallamok, amelyeket apám sze-
retett, és amelyekre emlékezett, ugyanúgy Karády
és mások dalai is, amelyeket anyám kedvelt, a sze-
relemről szóltak, a szerelem elvesztéséről, a szerel-

mesek szenvedéseiről, különösképpen az elhagyott
szerelemes lány szenvedéseiről. Ahogy hallgattam
ezeket a dalokat, például Karády *Szeretlek én, jöjj
vissza hozzám* című szonétát, mindig úgy tűnt, mint-
ha a dalokban elmesélt történetek éjszaka játszód-
nának, elhagyott utcákon, vagy mintha a dalok ho-
mályos varietészínházak színpadaihoz illenének.
Ugyanilyen érzésem volt az *Én álomban egyszer a
szíveddel beszéltem* című dallal, amelyet Kapitány
Anni énekel, egy Karádynál valamivel fiatalabb, és
valamivel kevésbé ismert énekesnő.

Mindezekben a dalokban, amelyeket apám és
anyám szeretett, a szerelem csak az álomban vagy
a képzeletben teljesedett be. Ugyanez volt a helyzet
szüleim házi duettjeivel. Kezdetben többnyire meg-
egyeztek abban, melyik dalt adják elő, például az
A faluban nincs több kislány, csak kettő kezdetű csár-
dást, vagy esetleg a mi, vagyis a gyerekek kérésére
az *Az a szép, az a szép, akinek a szeme kék* kezdetű dalt,
amit helyel-közzel mi magunk is el tudtunk énekel-
ni. Ezt a dalt még a mi gyerekeink is ismerik, és egy-
egy részletét hajlandók is elénekelni tréfából. Szü-
leink azonban rendszerint csak a dal elejét tudták
együtt előadni, tovább nem igen jutottak, vagy
pedig állandóan újramezték és abbahagyták, hogy
kijavítsák egymást. Ne így, túl lassú! Vagy pont el-
lenkezőleg: Ne olyan gyorsan, várj már egy kicsit,
jelezd, hogy mikor kezdjek énekelni! Nem így van!
De igen, így van! Na de tényleg, így nem lehet!
Látod, fogalmad sincs, hogy van. Te akarsz megta-
nítani, hogyan kell hegedülni? Jaj, ez a nyikorgó
hegedű!

Általában az történt, hogy mire a dolog a vitat-
kozás fázisába jutott, vagy akár már előbb is, mi,
gyerekek elveszítettük az érdeklődésünket szüleink
produkciója iránt, ők pedig elveszítettek minket
mint hallgatóságot. Egy darabig még próbálták
együtt folytatni az előadást, de hamarosan két ön-
álló műsorszámmá váltak szét. Az egyiket apám és
a hegedű alkotta (vagy a szájharmonika) az egyik
szobában, de apám rendszerint hamar feladta a pró-
bálkozást. Anyám ellenben a konyhába vonult visz-
sza, miután lekapcsolta a villanyt, hogy ne zavarja
se az asztalon lévő vacsoramaradvány, se a mosoga-
tóban felhalmozódott mosatlanok látványa. Ebben
a fázisban többnyire könnyedebb dallamokra vál-
tott át, mint például a *Kár összeveszni velem* (de lehet,
hogy valamiért úgy énekelte: *Kár volt összeveszni
veled*), vagy az *Egy kis kíváncsi kacska*. Azután egyre
csak folytatta olasz, német, angol, orosz és persze
az ő sajátos hébertudásával előadott héber dalokkal,
dalrészletekkel, halandzsába hajló töredékekkel, és
főleg sok lallalázással és trallalázással.

Héberből fordította: Zsom Dóra

A könyv izraeli kiadása